

శ్రీ రస్తు.

ఆపస్తంబ ప్రవరకాండము.

ఆంధ్ర, టీకాసహితము.

మన్నె. బుచ్చయ్యపంతులుగారి కుమారుడగు

మన్నె సింహాచలపంతులుగారిచే

బ్రకటితము.

ఆదిసరస్వతీనిలయము ద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితము.

కన్నపురి :

1915.

All Rights Reserved.

உம்.

அன்பு நினைவுகளை உணர்

"உன் சிந்தனைகளையெல்லாம்

கேள்வி அழியாமல்"

உன் நினைவுகளை உணர்"

(உன் சிந்தனைகளை உணர்
[உன்]

"உன் நினைவுகளை உணர்"

(67, அன்பு நினைவுகளை உணர்)

உன் நினைவுகளை உணர்
(நினைவு - 6)

శ్రీ రస్తు.

ఆపస్తంబ ప్రవరకాండము.

సత్రానస్తరం హోతృప్రవరా అధ్వర్యుప్రవ
రాశ్చ అనుక్తత్వాత్ వక్ష్యంతే.

ప్రవరాన్ వ్యాఖ్యాన్యాయః.

టీ. సత్రానస్తరం=సత్రయాగముచెప్పిన తర్వాత, హోతృ
ప్రవరాః=హోతృసంబంధమైన ప్రవరములు, అధ్వర్యుప్రవరా
శ్చ=అధ్వర్యుసంబంధమైన ప్రవరములు, అనుక్తత్వాత్=చెప్ప
నందువలన, వక్ష్యంతే=(ఇప్పుడు) చెప్పబడుచున్నవి. ప్రవరాన్=
ప్రవరలను, వ్యాఖ్యాన్యాయః=వివరించుచున్నాము.

ప్రజ్ఞాతబన్ధానాం యై రగ్ని ర్వియతే తే
ప్రవరాః. ౧

టీ. ప్రజ్ఞాతబన్ధానాం=తెలియబడిన బంధువులగలవారియొ
క్క, అగ్నిః=శ్రేణిగ్ని, యైః=ఎవరిచేతను (వీఋషులపేరుచెప్పి),
వియతే=వరింపబడుచున్నదో, తే=వారు, ప్రవరాః=ప్రవర
ఋషులు.

ఆర్షేయం వృణోతే.

౨

వ్యా. ఆర్షేయం ఋషేరిపత్యం. అగ్నిం, యజమానో త్పాదితిత్వాత్ యజమానస్యచ ఋషిసంతానత్వాత్, వృణోతే ప్రార్థయతే, హోతేతిః.

టీ. ఆర్షేయం=(యజమానుఁడు ఋషిసంతానము గనుక, అగ్ని. అట్టియజమానునివలనఁ గలుగఁజేయఁబడినది గనుక) ఋషి సంతానమైన (అగ్నిని), వృణోతే=(హోత) ప్రార్థించుచున్నాఁడు.

ఏవం బన్ధో రేచ నైతి.

3

టీ. ఏవం=ఇటుల (ప్రార్థించినయెడల), బన్ధోః=(పూర్వ ఋషులుగా నుండుటకై) బంధువులనుండి, స ఏవ ఏతి=తిప్పి పోఁడు.

అథో సంతత్యై.

౪

టీ. అథో=ఇంకను, సంతత్యై=సంతతి (వృద్ధి) కొఱవ (ఇటుల ప్రార్థించుట సంతతివృద్ధికి కారణమగుచున్నది.)

స దేవై ర్ష మనుష్యై రార్షేయం వృణోతే,
ఋషిభిరేవ ఆర్షేయం వృణోత ఇతి విజ్ఞాయతే.

టీ. దేవైః=దేవతలచేతను (దేవతలపేర్లుచెప్పి), మనుష్యైః= మనుష్యులచేతను (సాధారణ మనుష్యులపేర్లుచెప్పి), స వృణోతే= వరింపఁగూడదు. ఋషిభిః ఏవ=ఋషులచేతనే (మంత్రసాక్షాత్కారముచేసినవనిపూది ఋషులపేర్లు చెప్పియే), వృణోతే=వరింప వలయును. ఇతి విజ్ఞాయతే=ఇటుల తెలిసికొఁబడుచున్నది.

ఋషిణా హి దేవాః పురుష మనుబుధ్యస్త
 ఇతి విజ్ఞాయతే. అథాపరం విజ్ఞాయతే. ఆర్షే
 యం ప్రవర మన్వాచష్టే. ౯

టీ. ఋషిణా=ఋషుల (షెర్లుచెప్పట) చేత, దేవాః=దేవ
 తలు, పురుషం=యజమానుని, అనుబుధ్యస్తేహి=(ఋషిసంతానమని)
 తెలిసికొనుచున్నారు. ఇతి విజ్ఞాయతే=అని తెలియబడుచున్నది.
 అథ=ఇంకను, అపరం=మఱియొకటి, విజ్ఞాయతే=తెలిసికోబడు
 చున్నది. ఆర్షేయం=ఋషిసంబంధమైన, ప్రవరం=ప్రవరమును,
 అను ఆచష్టే=వసుసగాఁ జెప్పగలయును.

యో వా అన్య స్సన్నథాన్య స్యార్షేయేణ
 ప్రవృణోతే సవా అన్య తన్వచారిష్టం వీతం
 వృజ్ఞ్క ఇతి విజ్ఞాయతే. ౧౦

టీ అథ=ఇంకను, యః=ఎవఁడు, అన్యస్య=అన్యగో
 త్రుఁడై, అన్యస్య=అన్యనియొక్క, ఆర్షేయేణ=ఋషిసంతానము
 చేత (ఋషుల షెర్లుచెప్పి), ప్రవృణోతే= (అగ్నిని) వరించుచున్నాఁ
 డో, అన్య=వీనియొక్క, ఇష్టం=యాగఫలమును, వీతం=తర్పణాది
 ఫలమును, సః వా=ఆ అన్యఋషి, వృజ్ఞ్క=పొందుచున్నాఁడు.
 ఇతి=అని, విజ్ఞాయతే=తెలియబడుచున్నది.

త్రీన్ వృణోతే, మస్త్రకృతో వృణోతే, య
 ధర్మి మస్త్రకృతో వృణోతే ఇతి విజ్ఞాయతే. ౧౧

టీ, త్రీన్=ముగ్గురిని, వృణోతే=వరింపవలయును. మస్త్ర
 కృతి=మంత్రసాక్షాత్కారము చేసినవారిని, వృణోతే=వరింపవల

యః. మన్త్రీకృతః=మంత్రసాక్షాత్కారముచేసినవారిని, యథర్షి= ఋషీక్రమముగా, పృణీతే=వరింపవలయును. ఇతి=అని, విజ్ఞాయతే=తెలిసికోబడుచున్నది.

అథైకేషాం ఏకం పృణీతే, ద్వా పృణీతే, త్రీణాం పృణీతే, న చతురో పృణీతే, న పంచాతి పృణీతే ఇతి విజ్ఞాయతే. ౯

టీ. అథ=ఇంకను, ఏకేషాం=కొన్నికాఖావిశేషముగలవారి యొక్క (శ్రుతియంగు), ఏకం=ఒక ఋషివేరు చెప్పి, పృణీతే=వరింపవలయును. ద్వా=ఇద్దఱుఋషులవేర్లుచెప్పి, పృణీతే=వరింపవలయును. త్రీణాం=మూర్ధురు ఋషులవేర్లుచెప్పి, పృణీతే=వరింపవలయును. చతురః=నలుగురు ఋషులవేర్లుచెప్పి నపృణీతే=వరింపకూడదు. పంచా=విదుగురుని, అతి=అతిక్రమించి, న పృణీతే=వరింపకూడదు. ఇతి=అని, విజ్ఞాయతే=తెలియబడుచున్నది.

ఇతః ఊర్ధ్వనధ్వర్యు ర్వృణీతే, అముతోఽర్వాచో హోతేతి విజ్ఞాయతే. ౧౦

టీ. ఇతః = ఇక్కడనుండి, (క్రిందినుండి), ఊర్ధ్వః=పైపైగానుండి ఋషులను, అధ్వర్యుః=అధ్వర్యుఁడు, పృణీతే=వరింపవలయును. (ఎటులనగా; శ్రీవల్మీకిత్రుఁడు, జనుదగ్గివల్, ఊర్వివల్, అప్పునానవల్, చ్యవవల్, భృగువల్. ఈవరుసగా చెప్పవలయును). హోతా=హోత, అముతి=మూలపురుషుఁడు మొదలు, అర్వాచః=క్రిందిక్రిందివారిని (వరింపవలయును). (ఎటులనగా: బారవ. చాంవవ. ఆహువావ. ఔరం.

జమదగ్ని, అని వరుసగా చెప్పవలయును), ఇతి=ఆని, విజ్ఞాయ
తే=తెలియఁబడుచున్నది.

పురోహితస్య ప్రవరేణ రాజా ప్రవృణోత ఇతి
విజ్ఞాయ తే. ౧౧

వ్యా. పురః ఏనం దధాతీతి పురోహితః, క్షత్రియవైశ్య
యో ర్దార్షిహోమికః, అభిజనవిద్యాప్యత్తసహితః తస్య, ప్రవరేణ,
రాజా అభిషిక్తః, ప్రవృణోతే బ్రాహ్మణోఽపి రాజ్యం ప్రాప్తః
పురోహితప్రవరేణ ప్రవృణోతే.

టీ. రాజా = (అభిషిక్తుడై) రాజు, పురోహితస్య =
పురోహితుని, ప్రవరేణ = ప్రవరచేతి, వృణోతే = వరింపవలయును.
ఇతి=ఆని, విజ్ఞాయ తే=తెలియఁబడుచున్నది. (బ్రాహ్మణుఁడు రా
జ్యమును పొందినవాడైనచో, అతఁడును పురోహితుని ప్రవర
ముతో వరింపవలయును).

ప్రవరవ్యాఖ్యా ప్రతిజ్ఞాతా. భృగుణాం మే
వాగ్రే వ్యాఖ్యాన్యాయః. ౧౨

టీ. ప్రవరవ్యాఖ్యా = ప్రవరవ్యాఖ్యానము, ప్రతిజ్ఞాతా =
ప్రతిజ్ఞచేయఁబడినది. అగ్రే = ముందుగా, భృగుణాం ఏవ =
భృగుసంతతి (బ్రాహ్మణుల) యొక్క (ప్రవరమును), వ్యాఖ్యా
న్యాయః = వివరించుచున్నాము.

జామదగ్న్య వత్సాః. తేషాం పంచాక్షరీయో
భార్గవ చ్యవ నాప్పునానార్యజామదగ్న్య
తి, జమదగ్నివ దూర్వవ దప్పువానవ చ్యవ
నవ ద్భృగువ దితి. ౧౩

టీ. నత్పాః=నత్సకులోత్పన్నులు, జామదగ్న్యాః=జమదగ్ని సంతానులు (అయియున్నారు). తేషాం=వారికి, పంచాక్షేయః=విదుగురు ఋషులసంబంధము కలిగిన (ప్రవరముఅగుచున్నది). భార్గవచ్యావనాఞ్చువాసౌర్వజామదగ్న్యైః=భార్గవ, చ్యావన, ఆఞ్చువాన, శౌర్వ, జామదగ్న్య, ఇతి=అని, (హోత వరింపవలయును). జమదగ్నివ దూర్వవ సఞ్చువానవ చ్యవన వద్భృగువత్=జనుసగ్నివత్, ఊర్వవత్, ఆఞ్చువానవత్, చ్యవనవత్, భృగువత్, ఇతి=అని, (అధ్వర్యుఁడు వరింపవలయును).

త్ర్యాష్టేయముహైకే, భార్గవౌర్వజామదగ్నే
తి, జమదగ్నివదూర్వవద్భృగువ దితి. ౧౪

టీ. ఏకే=కొందఱు, త్ర్యాష్టేయం ఉహ=మగ్గురు ఋషుల సంబంధము కలిగిన (ప్రవరముచెప్పవలయునని) చెప్పెదరు. భార్గవౌర్వజామదగ్న్యైః=భార్గవ, శౌర్వ, జామదగ్న్య. ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును). జమదగ్నివదూర్వవద్భృగువత్=జనుసగ్నివత్, ఊర్వవత్, భృగువత్, ఇతి=అని (అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును).

ఏష ఏ వావికృతః సావర్ణి జీవన్తి జాబాలైశ్చ
తిశాయన వై రోహిత్యవటమండుప్రాచీన
యోగ్యానామ్. ౧౫

టీ. సావర్ణి జీవన్తి జాబాలైశ్చతిశాయన వై రోహిత్యవట మండు ప్రాచీన యోగ్యానాం=సావర్ణి, జీవన్తి, జాబాలి, వితిశాయన, వై రోహితి, అవట, మండు, ప్రాచీనయోగుఁ

డు అనువారి (సంతతి) కి, ఏష ఏవ=ఇదే, (పైన చెప్పిన ప్రకారమే), అవికృతిః=మార్పకయే (చెప్పవలయును)

అథాఽస్మిన్ షేణానాం సంచార్షేయః, భార్గవచ్యో
 వనాఘ్నానాఽస్మిన్ షేణానూపేతి, అనూపవద్య
 ష్టి షేణానవఘ్నానానవచ్చ్యవనవద్యగువదితి.
 త్రాస్నోయముహైకే, భార్గవారి షేణానూపే,
 త్యనూపవద్యష్టి షేణానవచ్చ్యగువదితి. ౧౬

టీ. అథ=అంతఃము, అస్మిన్ షేణానాం=అస్మిన్ షేణాని సం
 తి నారక, సంచార్షేయః-నిగు ఋషుల సంబంధమైన, (ప్రవచనము
 చెప్పవలయును). భార్గవచ్యోవనాఘ్నానాఽస్మిన్ షేణానూప=భార్గ
 వ, చ్యోవన, అఘ్నానా, అష్టి షేణ, అనూప ఇతి=అని
 (హోత చెప్పవలయును). అనూపవద్యష్టి షేణానవఘ్నానానవచ్చ్య
 వనవచ్చ్యగువత్=అనూపవత్ ఋష్టి షేణానవత్, అఘ్నానవత్, చ్య
 వనవత్, వచ్చ్యగువత్, ఇతి=అని (అధ్యయనము చెప్పవలయును).
 ఏకే=కొందఱు, త్రాస్నోయముహైకే= (పైన చెప్పినవారికి) ముగ్గు
 రు ఋషుల ప్రవచనమును చెప్పవలయునని చెప్పెదరు. భార్గవా
 రి షేణానూప=భార్గవ, ఋష్టి షేణ, అనూప, ఇతి=అని (హోత చె
 ప్పవలయును). అనూపవద్యష్టి షేణానవచ్చ్యగువత్ = అనూపవత్,
 ఋష్టి షేణానవత్, వచ్చ్యగువత్, ఇతి=అని (అధ్యయనము చెప్పవల
 యును).

అథ వీతహవ్యా యాస్కవాధూలమోన
 మాకాః. తేషాం త్రాస్వీరేయో భార్గవవైత
 హవ్యసావేద సేతి, సవేదోవద్వీతహవ్యవద్భృ
 గున దితి. ౧౭

టీ. ఆధ=అనంతరము, వీతహవ్యాః=వీతహవ్యుని సంతానము, యాస్కవాధూలమోనమాకాః=యాస్కుని, వాధూలుని, మోనుని, మాకుని సంతానము. తేషాం=వారికి, త్రాస్వీరేయః=ముగ్గురు ఋషుల సంబంధముగల (ప్రవరము చెప్పవలయును) భార్గవవైతహవ్యసావేదస=భార్గవ, వైతహవ్య, సావేదస, ఇతి=అని (హోతా చెప్పవలయును). సవేదోవద్వీతహవ్యవద్భృగువత్ =సవేదోవత్, వీతహవ్యవత్, భృగువత్, ఇతి=అని (అధ్యర్కుఁడు చెప్పవలయును).

అథ గార్తస్త్విమదా శ్శునకాః. తేషామేకా
 ర్షేయో గార్తస్త్విమదేతి హోతా, గృత్స్త్వి
 మదనదిత్యధ్వర్యుః. ౧౮

టీ. ఆధ=అనంతరము, శునకాః = శౌనకగోత్రముగలవారు, గార్తస్త్విమదాః=గృత్స్త్విమదప్రవరముగలవారు, తేషాం=వారికి, ఏకార్షేయః = ఒకఋషిప్రవరము (చెప్పవలయును). గార్తస్త్విమద=గార్తస్త్విమద, ఇతి=అని, హోతా=హోతా (చెప్పవలయును). గృత్స్త్విమదవత్ = గృత్స్త్విమదవత్, ఇతి=అని, అధ్వర్యుః=అధ్వర్యుఁడు (చెప్పవలయును)

అథ వాధ్వశ్వా మిత్రయువాః. తేషామేకా

క్షేయోవాధ్యక్షేతి హోతా, వధ్యశ్వవదిత్య
ధ్వర్యుః. ౧౯

టీ. అథ=అనంతరమందు, వాధ్యశ్వాః=వధ్యశ్వసంతానము, మిత్రయువా=మిత్రయువ గోత్రీకులు, తేషాం=వీరికి, ఏకాక్షేయః=ఒక ఋషి ప్రసాదము, వాధ్యశ్వ=వాధ్యశ్వ, ఇతి=అని, హోతా=హోత (చెప్పవలయును). వధ్యశ్వవత్=వధ్యశ్వవత్, ఇతి=అని, అధ్వర్యుః=అధ్వర్యుఁడు (చెప్పవలయును).

అథ వై న్యైఃపార్థాః. తేషాంత్రాక్షేయో భా
ర్గవ వై న్యపార్థేతి, పృథువ ద్వేవ వద్భృగునదితి.

టీ. అథ=అనంతరము, వై న్యైః=వై న్య గోత్రీకులు, పార్థాః=పృథుసంతానము, తేషాం=వీరికి, త్రాక్షేయః=ముగ్గురుఋషులుగల ప్రసాదము, భార్గవవై న్యపార్థ=భార్గవ, వై న్య పార్థ, ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును). పృథువద్వేవ వద్భృగువత్=పృథువత్, వేనవత్, భృగువత్, ఇతి=అని (అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును)

అథాక్షీరసాః.

౨౦

టీ. అథ = అనంతరము, ఆక్షీరసాః=ఆగిరస్సుయొక్క సంతానము (విషయమై చెప్పవచ్చును).

ఆయాస్యా గౌతమాః కేచన గౌతమా భ
రన్తి. తేషాం త్రాక్షేయ ఆక్షీరసాయాస్య
గౌతమేతి, గోతమనదయాస్యవదక్షిరోవదితి.
అథౌచిధ్యా గౌతమాస్తేషాం. త్రాక్షేయ ఆ

శ్శిరసాచిధ్యగౌతమేతి, గౌతమవదుచిధ్యవదశ్శి
 రోవదితి. అథాశిజాగౌతమా. స్తేషాంత్ర్యాశ్శే
 య ఆశ్శిరసాశిజగౌతమేతి, గౌతమవదుశిజవ
 దంగిరోవదితి. అథ బృహదుత్థాగౌతమా. స్తే
 షాంత్ర్యాశ్శేయ ఆశ్శిరసబార్షదుత్థగౌతమే
 తి, గౌతమవద్బృహదుత్థవదశ్శిరోవదితి, అథ
 వామదేవా గౌతమా. స్తేషాన్త్ర్యాశ్శేయ ఆ
 శ్శిరస వామదేవ బార్షదుత్థేత, బృహదుత్థవ
 ద్వామదేవవదశ్శిరో వదితి. ౨౨

టీ ఆయాస్యాః=ఆయాస్యగోత్రీనులు, గౌతమాః=గౌ
 తమ సంతానము, గౌతమాః=గౌతమి వింశీసులు, కేచన=కొంతి
 మంది, భవంతి=ఉంచున్నారు. తేషాం=వారికి, త్ర్యాశ్శేయః=ము
 గ్గురు ఋషులుగల (ప్రసానము). ఆంగిరసా యాస్య గౌతమః=
 ఆంగిరస, ఆయాస్య, గౌతమి, ఇతి=అని (హోతి చెప్పనలయును),
 గౌతమివియాస్యవదంగిరోవత్ = గౌతమివత్, ఆయాస్యవత్,
 ఆంగిరోవత్, ఇతి=అని (అధ్యర్చ్యుడు చెప్పనలయును). అథ=
 అనంతరము, ఔచిత్యాః=ఔచిత్యగోత్రీనులు, గౌతమాః=గౌ
 తమసంతానము, తేషాం=వారికి, త్ర్యాశ్శేయః=ముగ్గురుఋషులు
 గల(ప్రసానము). ఆంగిరసాచిధ్యగౌతమః=ఆంగిరస, ఔచిత్య, గౌ
 తమ, ఇతి=అని (హోతి చెప్పనలయును). గౌతమవ దుచిధ్యః
 దంగిరోవత్ =గౌతమవత్, ఉచిధ్యవత్, ఆంగిరోవత్, ఇతి=
 అని (అధ్యర్చ్యుడు చెప్పనలయును). అథ=అనంతరము, ఔ
 జాః=ఔశిజగోత్రీ, నులు, గౌతమాః=గౌతమసంతానము, తేషాం=

వీరికి, త్రాన్షిక్షయః=ముగ్గురు ఋషులుగల (ప్రవరము) ఆంగీరసాశిజ
 గౌతమః=ఆంగీరస, ఔశిజ, గౌతమ, ఇతి=అని (హోత నెప్ప
 వలయును) గౌతమవదుశిజవంగిరోవత్=గౌతమవత్, ఉశిజవ
 త్, ఆంగిరోవత్, ఇతి=అని (అధ్యర్యుఁడు చెప్పవలయును).
 అథ=అంతరము, బృహాగుత్థాః=బృహదుత్థ గోత్రీకులు, గౌత
 మాః=గౌతమ సంఠానము, తేషాం=వీరికి, త్రాన్షిక్షయః=ముగ్గురు
 ఋషులు గల (ప్రవరము), ఆంగీరసబ్రాహ్మణ్యగౌతమః=ఆంగీరస,
 బ్రాహ్మణ్య, గౌతమ, ఇతి=అని (హోత నెప్పవలయును). గోత
 మవ బృహాగుత్థవ దంగిరోవత్=గోతమవత్, గృహదుత్థవత్,
 ఆంగిరోవత్, ఇతి=అని (అధ్యర్యుఁడు చెప్పవలయును). అథ=
 అంతరము, వానుదేవాః=వానావేనగోత్రీకులు, గౌతమాః=గౌత
 మసంఠానము, తేషాం=వారికి, త్రాన్షిక్షయః=ముగ్గురుఋషులప్ర
 వరము, ఆంగీరస, వానుదేవ, బ్రాహ్మణ్య=ఆంగీరస వానుదేవ బ్రా
 హ్మణ్య, ఇతి=అని (హోత నెప్పవలయును). బృహదుత్థవద్వామ
 దేవవ దంగిరోవత్=బృహదుత్థవత్, వానుదేవవత్, ఆంగిరోవత్,
 ఇతి=అని (అధ్యర్యుఁడు చెప్పవలయును).

అథ భారద్వాజానాన్త్రాన్షిక్షయ ఆశ్లేరసబ్రా
 హ్మణ్య భారద్వాజేః, భారద్వాజవద్బ్రహ్మ
 స్పతివదక్షిరో వదితి. ౨౩

టీ అథ=అంతరము, భారద్వాజానాం = భారద్వాజగోత్రీ
 లకు, త్రాన్షిక్షయః=ముగ్గురు ఋషులుగల (ప్రవరము), ఆంగీరస
 బ్రాహ్మణ్య భారద్వాజ=ఆంగీరస, బ్రాహ్మణ్య, భారద్వాజ,
 ఇతి = అని (హోత నెప్పవలయును). భారద్వాజవ ద్బ్రహ్మ

వదంగిరోవత్ = భరద్వాజవత్, బృహస్పతివత్, అంగిరోవత్
ఇతి = అని (అధ్యర్ష్యుఁడు చెప్పవలయును).

ఏష ఏవా వికృతః కుక్వాగ్నివై శోఢ్యో ర్జాయ
నానాం సర్వేషాం చ స్తమ్బస్తమ్బ శబ్దా
నాం చ. ౨౪

టీ. కుక్వాగ్నివై శోఢ్యః = కుక్వాయనునికి, అగ్నివైశ్యునికి
(పుట్టిన), సర్వేషాం = అందఱికిని, జాయనానాఁ = జ, అయన, ఆ
ను నామాంతముగలవారికిని, స్తంబస్తంబశబ్దానాంచ = (రాజస్తం
బ బ్రహ్మస్తంబ సోమస్తంబ అనునట్లు) స్తంబ అనునామాంతము
గల వారికిని, ఏష ఏవ = ఇవే (పైన భరద్వాజగోత్రమునకు చెప్పి
నప్రవరమే), అవికృతః = మార్పక (చెప్పవలయును)

అథ ద్వా్యముష్యాయణానాం యథా—
శుజ్లశైశిరయో భారద్వాజా శ్శుజ్లాః కతాః
ద్వా్యముష్యాయణాశ్శైశిరయః. ౨౫

టీ. అథ = అనంతరము, ద్వా్యముష్యాయణానాం = ద్వి
గోత్రముగలవారికి, (ప్రవరము చెప్పబడుచున్నది) యథా = ఎఱు
వలెనంటే, శుజ్లశైశిరయోః = శుంగునియొక్క, శైశిరునియొక్క,
సంతానము (ద్విగోత్రీకులు). శుంగాః = శుంగుని వంశపువారు,
భారద్వాజాః = భరద్వాజగోత్రీకులు, (అంగిరసప్రవరముగల
వారు), శైశిరయః = శైశిరుని సంతానమువారు, కతాః = కార్యప్రవ
రముగలవారు (విశ్వామిత్రగోత్రీకులు), ద్వా్యముష్యాయణాః =
(వీరు) ద్విగోత్రీకులు.

తేమాం పఞ్చాయ ఆశ్శీరసభార్వాస్పత్య
భారద్వాజకాత్యాక్షీ లేతి, అక్షీలవత్కతవద్భ
రద్వాజవద్భ్రహస్పతివదశ్శీరోవదితి. ౨౬

టీ. తేమాం=వీణి (పైనచెప్పినవారికి), పంచాయ్=బదుగురు ఋషులుగల (ప్రసరిము). ఆంగీరసభార్వాస్పత్యభారద్వాజకాత్యాక్షీల=ఆంగీరస, భార్వాస్పత్య, భారద్వాజ, కాత్య, ఆక్షీల, ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును). అక్షీలవత్కతవద్భ్రదర్వాజవద్భ్రహస్పతివత్=అక్షీలవత్, కతవత్, భదర్వాజవత్, బ్రహస్పతివత్, ఆంగీరోవత్, ఇతి=అని, (అగ్వర్యుడు చెప్పవలయును). ఇందులో ; అక్షీలవత్, కతవత్ అనువారు విశ్వామిత్రగోత్రీకులు. తక్కిన ముగ్గురు భారద్వాజగోత్రీకులు.

త్రాస్వరేయము హైక, ఆశ్శీరసకాత్యాక్షీ లేతి,
అక్షీలవత్కతవదశ్శీరో వదితి. ౨౭

టీ. ఏకే=కొండలు, త్రాస్వరేయం ఉహ=(పైనచెప్పినవారికి), ముగ్గురు ఋషుల (ప్రసరిమును చెప్పవలయునని చెప్పెదరు). ఆంగీరసకాత్యాక్షీల = ఆంగీరస, కాత్య, ఆక్షీల, ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును). అక్షీలవత్కతవదంగీరోవత్ = అక్షీలవత్, కతవత్, ఆంగీరోవత్, ఇతి=అని (అగ్వర్యుడు చెప్పవలయును).

అథ ఋతౌణాం పఞ్చాయ ఆంగీరసభార్వాస్పత్య భారద్వాజ మాన్దనమాతవచసేతి,

మతవచోవస్త్యస్తనవద్భరద్వాజవద్బ్రహస్పతివ
దంగిరో వదితి. ౨౮

టీ. ఆధ=ఆనంతరము, ఋషాణాం = (ద్విగోత్రీ)సులైన) ఋత.వింశమువారికి, సంచార్షేయః=అయిదుగురు ఋషులుగల (ప్రవరము చెప్పవలయును). ఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజమాన్దనమా తపచస=ఆంగిరస, బార్హస్పత్య, భారద్వాజ, మాన్దన, మాతవచస, ఇతి=ఆని (హోత చెప్పవలయును). మతవచోవస్త్యందనవద్భరద్వాజవద్బ్రహస్పతి వసంగిరోవత్=మతవచోవత్, మందనవత్, భరద్వాజవత్, బ్రహస్పతివత్, అంగిరోవత్, ఇతి=ఆని (అధ్యర్యుఁడు చెప్పవలయును).

త్రాస్వరేయ ముహైక, ఆశ్శిరస మాన్దన మాత
వచసే తి, మతవచోవస్త్యస్తనవదశ్శిరోవదితి.

టీ. ఏకే=కొందఱు, త్రాస్వరేయం ఉహా=(పైన చెప్పినవారికి), ముగ్ధురు ఋషులుగల (ప్రవరము చెప్పవలయునని చెప్పెదరు). =ఆంగిరసమాన్దనమాతవచస=ఆంగిరస, మాన్దన, మాతవచస, ఇతి=ఆని (హోత చెప్పవలయును). మతవచోవస్త్యందనవదంగిరోవత్=మతవచోవత్, మందనవత్, అంగిరోవత్, ఇతి=ఆని (అధ్యర్యుఁడు చెప్పవలయును)

యదస్యాత్పత్తికంగోత్రంత్రప్రథమసరణం,
ఇతరతోద్వితీయ, మితి ద్వ్యముష్యాయణ
ఉద్ధరేత్ 30

టీ. ఆస్య=వీనికి, ఔత్పత్తికం=జన్మస్థమైన, గోత్రం= గోత్రము, యత్=ఎదో, తత్ర=అచ్చట, ప్రథమవరణం=మొదట (జన్మస్థమైన ప్రవర ఋషులను చెప్పవలయును). ఇతరతః= రెండవగోత్రములో, ద్వితీయం = వెనుక, (స్వీకారస్థమైన ప్రవర ఋషులను చెప్పవలయును). ఇతి=ఇటుల, ద్వ్యముష్యా యణః=రెండవగోత్రములగులవారు, ఉద్ధరేత్=నిర్ణయించుకొనవలయును.

అథ యేద్విగోత్రా తేషాం ఉభయోరవి
వాహ తత్సగోత్రాణాం చ. 30

టీ. అథ=అనంతము, యే=ఎవరు, ద్వీగోత్రాః=రెండు గోత్రములగులవారో, తేషాం=వారికి, ఉభయోః=రెండుగోత్రములయగుదును, అవినాహః = వివాహముకూడదు. త్సీగోత్రాణాంచ=వానిసంఖ్యలుకూడా (రెండు గోత్రములయందు వివాహము చేసికొనకూడదు).

అథ కపీనాం త్ర్యాశ్చేయ ఆంగిర సామహౌ
యాఋక్షయేతి, ఉఋక్షయవ దమహీయవ
దశ్శిరోవదితి. 31

టీ. అథ=అనంతము, కపీనాం=కపిగోత్రీకులకు, త్ర్యాశ్చేయ=ముగ్గురు ఋషులగుల (ప్రవరము చెప్పవలయును). ఆంగిర సామహౌ యాఋక్షయ = ఆంగిరిస, అనుష్టాయ, ఔఋక్షయ, ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును). ఉఋక్షయవ దమహీయవదంగిరోవత్ = ఉఋక్షయవత్, అనుహీయవత్, ఆంగిరోవత్, ఇతి=అని (అధ్యయ్యుడు చెప్పవలయును).

అథ గర్గాణాం త్రాష్ణరేయ ఆక్లిరస గార్గ్య చై
 న్యే తి, చినివద్ద ర్గవదక్లిరో వదితి. 33

టీ. అథ = అనంతరము, గర్గాణాం = గర్గగోత్రీకులకు,
 త్రాష్ణరేయాః = ముగ్గురు ఋషులుగల (ప్ర)వరము చెప్పవలయును).
 ఆంగీరసగార్గ్యచైన్యః = ఆంగీరస, గార్గ్య, చైన్య, ఇతి = అని (హోత
 చెప్పవలయును). చినివద్ద ర్గవదంగిరోవత్ = చినివత్, గర్గవత్,
 ఆంగిరోవత్, ఇతి = అని (అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును).

భరద్వాజము హై కేఽక్లిరసస్థానే భారద్వాజ
 గార్గ్య చై న్యే తి, శినివద్ద ర్గవద్భరద్వాజవ దితి.

టీ. ఏకే = కొందఱు, ఆంగీరసస్థానే = (వైన చెప్పిన విష
 యములో) ఆంగీరసునియొక్క స్థానమంగు, భరద్వాజం ఉహ =
 భరద్వాజుని (చెప్పవలయునని చెప్పెదరు). భారద్వాజ గార్గ్య
 చైన్యః = భారద్వాజ, గార్గ్య, చైన్య, ఇతి = అని (హోత చెప్పవల
 యును). శినివద్ద ర్గవద్భరద్వాజవత్ = శినివత్, గర్గవత్, భరద్వా
 జవత్, ఇతి = అని (అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును).

న్యాయ. తత్ర ఋషాణాం భరద్వాజానాం గర్గాణాం పర
 స్పరం వివాహోనా స్తి; సమానాక్షేయాణాం బహుత్వాత్.

టీ. సమాన ఋషులు బహుమంది అగుటవలన, ఋషు
 లకు, గర్గులకు, భరద్వాజులకు, పరస్పరము వివాహము లేదు.

అథ హారితానాం త్రాష్ణరేయ ఆక్లిరసాంబరీ
 షయావనా శ్వేతి యశావనాశ్వవ దమ్బరీషవ
 దక్లిరోవదితి. 34

టీ. అధ = అనంతరము. హరితసగోత్రులకు, త్రాస్త్రేయః = ముగ్గురు ఋషులుగల ప్రవరము, అంగిరసాంబరీష యావనాశ్వ=అంగిరస, అంబరీష, యావనాశ, ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును). యావనాశ్వవంబరీషువంగిరోవత్ = యావనాశ్వవత్, అంబరీషవత్, అంగిరోవత్, ఇతి=అని (అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును).

మన్దాతారము హై కేఽక్షీరసస్థానే మాన్దాత్రా
 మ్పరీషయావనాశ్వేతి, యావనాశ్వవదమ్పరీ
 షవస్త్వాత్వవదితి. 3౬

టీ. ఏకే=కొంఁపలు, అంగిరసస్థానే=అంగిరస్సు స్థానమం దును, మన్దాతారం=మంధాత్మఋషిని (చెప్పవలెనని చెప్పెదరు) మాంధాత్రాంబరీషయావనాశ్వ=మాంధాత్రి, అంబరీష, యావనాశ్వ, ఇతి = అని (హోత చెప్పవలయును). యావనాశ్వవదం బరీషవస్త్వాత్వవత్ = యావనాశ్వవత్, అంబరీషవత్, మాంధాత్వవత్, ఇతి=అని (అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును).

అధ కుత్సానాం త్రాస్త్రేయ ఆక్షీరస మా
 న్దాత్ర కౌత్సేతి కుత్సవస్త్వాత్వవదక్షిరోవదితి.

టీ. అధ=అనంతరము, కుత్సానాం = కుత్సిగోత్రీకులకు, త్రాస్త్రేయః=ముగ్గురు ఋషులుగల ప్రవరము, అంగిరస మాంధాత్ర కౌత్స=అంగిరసమాంధాత్రకౌత్స, ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును). కుత్సవస్త్వాత్వవదంగిరోవత్ = కుత్సవత్, మాంధాత్వవత్, అంగిరోవత్, ఇతి=అని (అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును).

వ్యా. హరితకుత్సానాం ఆవివాహః.

టీ. హరితి కుత్సులకు పరస్పరము వివాహము లేదు.

అథ అజామిళా కాణ్వాః. తేషాం త్రాస్త్వి
య ఆజ్గీరసాజామిళ కాణ్వేతి, కణ్వినదజామిళ
నదజ్గీరోవదితి. 3౮

టీ. అథ=అనంతరము, కాణ్వాః=కణ్వగోత్రీకులు, అజామిళాః = అజామిళ ప్రవరసంతితివారు, తేషాం=వీరికి, త్రాస్త్వియః=ముగ్గురు ఋషులగుల ప్రవరము, ఆంగీరసాజామిళ కాణ్వా=ఆంగీరస అజామిళ కాణ్వా, ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును). కణ్వినదజామిళవదంగీరోవత్=కణ్వినత్, అజామిళవత్, అంగీరోవత్, ఇతి=అని (అధ్వర్యుడు చెప్పవలయును).

అథ విరూపా రధీతరాః. ఏషాం త్రాస్త్వి
ఆజ్గీరస వైరూప పార్షద శ్వేతి, పృషదశ్వ వద్వి
రూప వదజ్గీరోవదితి. 3౯

టీ. అథ = అనంతరము, రధీతరాః = రధీతర గోత్రీకులు (విరూప ఋషి ప్రవరసంతానమువారు), ఏషాం=వీరికి, త్రాస్త్వియః = ముగ్గురు ఋషులుగుల ప్రవరము, ఆంగీరస వైరూప పార్షదశ్వ=ఆంగీరస, వైరూప, పార్షదశ్వ, ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును), పృషదశ్వవద్విరూపవదంగీరోవత్ = పృషదశ్వవత్, విరూపవత్, ఇతి=అని (అధ్వర్యుడు చెప్పవలయును).

అష్టాదంష్ట్ర ముహౌ కేఽజ్గీరసస్థానేఽష్టానం
ష్ట్రైవైరూప పార్షదశ్వేతి, పృషదశ్వవద్విరూప
వ దష్టాదంష్ట్రవదితి. ౪౦

ఏకే=కొందఱు, అక్షరసంస్థానే=అంగీరిసంస్థానముండు, అష్ట
 దంష్ట్రీంశువా=అష్టదంష్ట్రీని (చెప్పవలెనని చెప్పెదరు). అష్ట
 దంష్ట్రీవై రూప పార్షదశ్య=అష్టదంష్ట్రీ, వై రూప, పార్షదశ్య,
 ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును). పృథుదశ్యవశ్యరూపవదష్ట
 దంష్ట్రీనత్=పృథుదశ్యనత్, విరూపనత్, అష్టదంష్ట్రీనత్, ఇతి
 =అని (అధ్యయనము చెప్పవలయును).

అథ ముద్గలానాం త్రాన్వరేయ ఆక్షరస ధా
 ర్త్యాశ్వ మూర్త్యేతి, ముద్గలస ధర్త్యాశ్వవ
 శ్చిరో వదితి రం

టీ. అథ=అంతరిము, ముద్గలానాం=ముద్గులగోత్రీగులకు,
 త్రాన్వరేయః=ముద్గురు ఋషులు గలవ్రాణము, ఆక్షరస ధార్త్యా
 శ్వమూర్త్యు=అంగీరిస, ధార్త్యాశ్వ, మూర్త్యు, ఇతి=అని(హోత చెప్ప
 వలయును). ముద్గులవధర్త్యాశ్వవ ద్చిరోవత్=ముద్గులనత్, ధర్త్యా
 శ్వనత్, అక్షిరోవత్, ఇతి=అని (అధ్యయనము చెప్పవలయును).

తృక్ష ము హైకేక్షరసంస్థానే తార్క్ష్యధా
 ర్త్యాశ్వ మూర్త్యేతి, ముద్గలస ధర్త్యాశ్వవ
 త్తృక్షవదితి. రం

టీ. ఏకే=కొందఱు, అక్షరసంస్థానే=అంగీరిస్సంస్థానముం
 డు, తృక్షం=తృక్షఋషిని (చెప్పవలెనని చెప్పెదరు). తార్క్ష్యధా
 ర్త్యాశ్వ, మూర్త్యు=తార్క్ష్య, ధర్త్యాశ్వ, మూర్త్యు, ఇతి=అని
 (హోత చెప్పవలయును). ముద్గులవధర్త్యాశ్వవ త్తృక్షనత్=ముద్గుల

వత్, ధర్మ్యాశ్వవత్, తృక్షవత్, ఇతి=అని (అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును)

అథ విష్ణువర్ధానాం త్ర్యాష్టరేయ ఆక్షీరస పౌ
రుకుత్స్య త్రాసదస్య ఇతి, త్రసదస్యన త్పురు
కుత్స్యన దక్షిరోన దితి. ౪౩

టీ. అథ=అంతరిము, విష్ణువృద్ధానాం=విష్ణువృద్ధగోశ్రీ
కులకు. త్ర్యాష్టయః=ముగ్గురు ఋషులు గల (ప్రవరము) ఆక్షీ
రస పౌరుకుత్స్య త్రాసదస్య=అంగీరస, పౌరుకుత్స్య, త్రాసదస్య,
ఇతి=అని (హోత చెప్పవలయును) త్రసదస్యనత్పురుకుత్స్యనదక్షి
రోవత్=త్రసదస్యవత్, పురుకుత్స్యవత్, అంగిరోవత్, ఇతి=
అని (అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును)

ఏష ఏవావికృత శ్శతనుర్విణ భద్రణ మర
ణ బాదరాయ శౌపమి త్యౌపగవి సాత్యకి
సాత్యక్ష్మా మ్యారుణి నితుద్వాదీనామ్. ౪౪

టీ. శకమర్షణ, భద్రణ, మర్షణ, బాదరాయ శ, శౌప
మితి, శౌపగవి, సాత్యకి, సాత్యంకామి, ఆరుణి, నితుంది, ము
వలెన గోత్రములు గలవారికి పైనచెప్పినట్లే ప్రవరము చెప్పవల
యును.

అథ అశ్రీణాం త్ర్యాష్టరేయ ఆత్రే యార్ష
నానస శ్యావాశ్వేతి, శ్యావాశ్వచదర్పనాన
సవ దతివ దితి ౪౫

టీ. అథ = ఆనంతరము, ఆత్మజాం = ఆత్మి గోత్రీ కులకు, త్ర్యాక్షేయః = ముగ్గురు ఋషులుగల ప్రవరము చెప్పవలయును. ఆత్మే యార్చనానశ్యావాశ్వ = ఆత్మేయ, ఆర్చనానస, శ్యావాశ్వ, ఇతి = అని (హోత చెప్పవలయును). శ్యావాశ్వ నదర్చనానసవ తద్రివత్ = శ్యావాశ్వవత్, ఆర్చనానసవత్, ఆత్మివత్, ఇతి = అని (అధ్యయ్యఁడు చెప్పవలయును).

అథ గవిష్ఠిరాణాం త్ర్యాక్షేయః ఆత్మేయా
 ర్చనానస గావిష్ఠి రేతి, గవిష్ఠిరవ దర్చనానసవ
 దత్రివ దితి. ౪౬

టీ. అథ = ఆనంతరమందు, గవిష్ఠిరాణాం = గవిష్ఠిర గోత్రీ కులకు, త్ర్యాక్షేయః = ముగ్గురు ఋషులుగల ప్రవరము. ఆత్మే యార్చనానస గావిష్ఠిర = ఆత్మేయ, ఆర్చనానస, గావిష్ఠిర, ఇతి = అని (హోత చెప్పవలయును). గవిష్ఠిరవ దర్చనానసవ త్రివత్, గవిష్ఠివత్, ఆర్చనానసవత్, ఆత్మివత్, ఇతి = అని (అధ్యయ్యఁడు చెప్పవలయును).

అథా తిథీనాం త్ర్యాక్షేయ ఆత్మేయార్చనా
 నసాతిథేతి, అతిథివదర్చనానసవ దత్రివ దితి.

టీ. అథ = అనంతరమందు, అతిథి నాం = అతిథి గోత్రీ కులకు, త్ర్యాక్షేయః = ముగ్గురు ఋషులుగల (ప్రవరము), ఆత్మే యార్చనానసాతిథి = ఆత్మేయ, ఆర్చనానస, అతిథి, ఇతి = అని (హోత చెప్పవలయును). అతిథివదర్చనానసవ త్రివత్ = అతిథి వత్, ఆర్చనానసవత్, అతిథివత్, ఇతి = అని (అధ్యయ్యఁడు చెప్పవలయును).

సర్వేషా మత్రిణాం అవివాహః ; ఋషి భూ
యస్తాత్. ఏష ఏవా వికృతో వామరథ్య
సుమజ్జల బీజావాపీనాం. ర౮

తా. వామరథ్య, సుమంగల, బీజావాపి, గోత్రీ కులకు పైన
చెప్పిన ప్రకారమే ప్రవరము. సమస్తాత్రి సంతానమునారికి సమాన
ఋషులు పలువురగుటచల పరస్పరము వివాహములేదు.

అథ విశ్వమిత్రాణామ్. ర౯

టీ. అథ=అంతరిము, విశ్వమిత్రాణాం = విశ్వమిత్ర
సంతతి వారి విషయమై (చెప్పచున్నాము).

దేవరాతా శ్చికిత మనుతం త్వోలకి వాలకి
యజ్ఞస లోకలూక బృహచగ్ని బభృ శావిని
శాలానత శాలశ్శాయన కాలబవాః. తేషాం
త్ర్యైశ్వర్యేః వైశ్వమిత్ర దైవరా తౌదవే,
త్యుదవవద్దేవరాతసద్విశ్వమిత్ర వదితి. ౫౦

టీ చికితాః, మనుతంతవిః, శౌలకయః, వాలకయః,
యజ్ఞసలూకః, ఉలూకాః, బృహచగ్నియః, బభ్రవిః, శావి
నయః, శాలానతాః, శాలంకాయవాః, కాలబవాః—ఈ పేర్లు
గలవారు, దేవరాతాః=దేవరాతవంశీకులు. తేషాం=వీరికి, త్ర్యై
శ్వర్యేః=ముగ్గురు ఋషులుగల ప్రవరముగలవారు. వైశ్వమిత్ర,
దైవరాతి, శౌదవ=అని (హోతచెప్పవలయును). ఉదవనత్, దేవ
రాతనత్, విశ్వమిత్రనత్, ఇతి=అని (అధ్యర్థుఁడు చెప్పవల
యును.)

అథ శ్రౌమతకామకాయనానాం త్యాగ్నే
 యః నైశ్వామిత్ర దైవశ్ర వస దైవతం
 సతి, దైవతరసవ ద్వైవశ్రానవ ద్విశ్వామిత్ర
 వదితి. ౫౦

తా. శ్రౌమతవంశ్యులగు, కామకాయవంశ్యులగును,
 ముగ్గురు ఋషులు గల ప్రవరము, నైశ్వామిత్ర, దైవశ్రవస,
 దైవతరస, అని హోతి చెప్పవలయును, దైవతరసవత్, దైవ
 శ్రావత్, విశ్వామిత్రవత్, అని అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును.

అథాజ్యానాం త్యాగ్నేయో నైశ్వామిత్ర
 మాధుచ్ఛన్దసా జ్యేతి, ఆజవస్త్కధుచ్ఛన్దోవ ద్వి
 శ్వామిత్రవ దితి. ౫౧

తా. ఆజవంశ్యులగు ముగ్గురు ఋషులు గల ప్రవరము.
 నైశ్వామిత్ర మాధుచ్ఛందస, ఆజ్య, అని హోతి చెప్పవలయును.
 ఆజవత్, మాధుచ్ఛందోవత్, విశ్వామిత్రవత్ అని అధ్వర్యుఁడు
 చెప్పవలయును.

అథ మాధుచ్ఛన్దా ఏవ ధనశ్చాయాః. తేషాం
 త్యాగ్నేయః నైశ్వామిత్ర మాధుచ్ఛన్దస
 ధానశ్చాయేతి, ధనశ్చాయవ స్త్కధుచ్ఛన్దోవ ద్వి
 శ్వామిత్రవ దితి. ౫౩

తా. మాధుచ్ఛందులు ధనంజయ వంశ్యులు. పీఠికి ముగ్గురు
 ఋషులు గల ప్రవరము. నైశ్వామిత్ర, మాధుచ్ఛందస, ధానం

జయ, అని హోత చెప్పవలయును. ధనంజయవత్, మధుచ్ఛ
దోవత్, విశ్వామిత్రవత్ అని అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును.

అ ధాష్ట కాలోహితాః. తేషాం ద్వాష్ట్రే
యః వై శ్వామిత్రాష్ట్ర కేతి, అష్టక వ ద్విశ్వా
మిత్రవ దితి. ౫౪

తా. అష్టకంశ్యులు, లోహితవంశ్యులు, వీరికి ఇద్దఱుబు
ఘులు గల ప్రవరిము. వైశ్వామిత్ర, అష్టక అని, హోత చెప్ప
వలయును. అష్టకవత్, విశ్వామిత్రవత్, అని అధ్వర్యుఁడు చెప్ప
వలయును.

అథ పూరణాః పారిధాపయన్త్యః. తేషాం
ద్వాష్ట్రేయః వై శ్వామిత్ర పారణేతి, పూరణ
వద్విశ్వామిత్రవ దితి. ౫౫

తా. పారిధాపయంతీ సంతానము పూరణ ఋషి సంతా
నము. వీరికి రెండుఋషులుగల ప్రవరిము వైశ్వామిత్ర, పా
రణ, అని హోత చెప్పవలయును. పూరణవత్, విశ్వామిత్ర
వత్, అని అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును.

అథ కతానాం త్ర్యాష్ట్రేయః వై శ్వామిత్ర
కాత్యాక్షీ లే తి, అక్షీలవ త్కతవ ద్విశ్వామి
త్రవ దితి. ౫౬

తా. కితవంశ్యులను ముగ్గుని ఋషులుగల ప్రవరిము. వై
శ్వామిత్ర, కాత్య, అక్షీల, అని హోత చెప్పవలయును. అక్షీలవత్
కతవత్, వైశ్వామిత్రవత్, అని అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును.

అథ అఘమర్షణాః కుశికాః. తేషాం త్ర్యాక్షరే
యః వై శ్వామిత్రాఘమర్షణ కౌశికేతి, కు
శికవ దఘర్షణవ ద్విశ్వామిత్ర వదితి. ౫౭

తా. అఘమర్షణ సంఖ్యలు కాశిక గోత్రీకులు. వైశ్వామి
త్ర, అఘమర్షణ, కాశిక, అని హోతిచెప్పవలయును. కుశికవత్,
అఘమర్షణవత్, విశ్వామిత్రవత్, అని అధ్యర్క్యఁడు చెప్పవల
యును.

అథ కశ్యపానాం త్ర్యాక్షరేయః కాశ్యపావ
త్సార నైధ్రువేతి, నిధ్రువవ దనత్సారవత్క
శ్యపవ దితి. ౫౮

తా. కాశ్యప గోత్రులకు ముగ్గురు ఋషులు గల ప్రవర
ము. కాశ్యప, అవత్సార, నైధ్రు అని హోతిచెప్పవలయును.
నిధ్రువవత్, అవత్సారవత్, కశ్యపవత్, అని అధ్యర్క్యఁడు
చెప్పవలయును.

అథ రేభానాం త్ర్యాక్షరేయః కాశ్యప ఆవ
త్సార రైభవేతి, రేభవదవత్సారవత్కశ్యప
వ దితి. ౫౯

తా. రేభసంఖ్యలకు ముగ్గురు ఋషులుగల ప్రవరము. కా
శ్యప, అవత్సార, రైభ, అని హోతిచెప్పవలయును. రేభవత్,
అవత్సారవత్, కశ్యపవత్, అని అధ్యర్క్యఁడు చెప్పవలయును.

అథ శాణ్డిలానాం ద్వాక్షరేయః దైవలాసితే
తి, అసితవ ద్దైవలవ దితి. ౬౦

తా. శాండిల్య వంశ్యులకు ఇద్దఱు ఋషులుగల ప్రసరిము. దైవల, ఆసిత అని హోతచెప్పవలయును అసితవత్, దేవలవత్ అని అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును.

త్యాగ్నేయ ముహైకే, కాశ్యప దైవలాసితే
తి, అసిత నద్దేవలన త్కశ్యప నదితి. ౬౧

టీ. ఏకే=కొంతమంది, త్యాగ్నేయం ఉహ=ముగ్గురుఋషులుగల ప్రసరిము చెప్పవలెనని నేపేర్చును. కాశ్యప, దైవల, ఆసిత, అని హోతచెప్పవలయును అసితవత్, దేవలవత్, కశ్యపవత్, అని అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును.

ద్వాగ్నేయాం స్తేష్విం న్యాయేవ. ౬౨

టీ. ద్వాగ్నేయాయాః తు=ఇద్దఱు ఋషులుగల ప్రసరిము గలవారు (అంఱు), ఏవం న్యాయే=ఇదే ప్రకాశము (ముగ్గురు ఋషులుగల ప్రసరిమును కూడా - చ్ఛేదించును).

ఏకాగ్నేయాః వాస్విషాః, అన్వత్ర పరాశ
రేభ్యః. ౬౩

టీ. పరాశరేభ్యః=పరాశరుని సంశమ ౩౦ కై, అన్వత్ర=ఇతరమై, వాస్విషాః=వస్విష వంశీయులు, ఏకాగ్నేయాః=ఒక ఋషి ప్రసరిము గల వారు.

అథ పరాశరాణాం త్యాగ్నేయః వాస్విష్ఠ
శాక్త్య పారాశర్యేతి, పరాశరవ చ్ఛక్తివ ద్వ
సిష్ఠవదితి. ౬౪

టీ. అథ=అంతరిము, పరాశరాణాం=పరాశరులకు, త్యాగ్నేయేయః=ముగ్గురు ఋషులుగల ప్రసరిము. వాస్విష్ఠ, శాక్త్య, పారాశర్యేతి

రాశర్మ, అని హోతచెప్పవలయును. పరాశరవత్, శక్తివత్, విసిష్టవత్, అని అధ్యర్మ్యుఁడు చెప్పవలయును.

అథ కుణ్డినానాం త్యాగ్నేయః వాసిష్ఠ మై
త్రావరుణ కౌండిన్యేతి, కుణ్డిననన్తి త్రావరుణ
నద్యసిష్ఠ వదితి. ౬౫

తా. అథ=అనంతరము, కుండినానాం = కౌండిన్యగోత్రీ కులకు, త్రాగ్నేయః=ముగ్గురు ఋషులుకల ప్రవరము వాసిష్ఠ, మైత్రావరుణ, కౌండిన్య అని హోతచెప్పవలయును. కుండినవత్, మిత్రావరుణవత్, అని అధ్యర్మ్యుఁడు చెప్పవలయును.

అథసంకృతి పూతిమాషాణాం త్యాగ్నేయః
శాక్త్య సాంకృత్య గౌరీవతేతి, గురు వీత
వత్సంకృతినచ్చక్తి వదితి. ౬౬

తా. అథ=అనంతరము, సంకృతి పూతిమాషాణాం=సంకృతి పూతి మాష వంశ్యులకు, త్రాగ్నేయః=ముగ్గురు ఋషులు గల ప్రవరము. శాక్త్య, సాంకృత్య, గౌరీవత, అని హోతచెప్పవలయును. గురువీతవత్, సంకృతివత్, శక్తివత్ అని అధ్యర్మ్యుఁడు చెప్పవలయును.

అథ అగస్తీనాం ఏకార్షేయః. ౬౭

తా. అగస్త్యవంశ్యులకు, ఏక ఋషి ప్రవరము.

త్యాగ్నేయ ముహౌకే, అగస్త్య దార్ధ్య
చ్యుతై ధ్నవాహేతి, ఇధ్నవాహవద్దృఢచ్యు
త వదగస్త్యవదితి. ౬౮

టీ. ఏకే=కొంతమంది, త్రాక్షేయం ఉవా=(ఆగస్త్యుః పశీకులః) ముగ్గురు ఋషులుగల ప్రవరము, అని చెప్పెదరు ఆగస్త్యుః, దార్ధ్యచ్యుత, ఇద్ధవాహ, అని హోత చెప్పవలయును ఇద్ధవాహవత్, ధృవచ్యుతవత్, ఆగస్త్యవత్ ఆ అధ్వర్యుఃడు చెప్పవలయును.

అథక్షత్రియాణాం యది సార్వంప్రవృణీరక్ ఏక ఏవ ఏషాం ప్రవరః మాన నై డవ పౌగూ రవనేతి, పుగూరవోన దిడువన్తను వదితి. ౬౯

వ్యా. క్షత్రియాణాం త్రాక్షేయః యది సర్వక్షత్రి యాః ఏకాక్షేయం ప్రవరం ప్రవృణీరక్. తవాసార్వంసహాక్షేయేణ ఏక ఏవ ఏషాం ప్రవరః. అనేవ జ్ఞానుతే పృథగక్షేయా అపి క్షత్రి యాస్సంతీతి

తా. క్షత్రియులకు రాజర్షితోఁ గూడిన ప్రవరము నెప్పు నెడల నందఱికిని ఒకటే ప్రవరము. మానవైశవ, పౌగూరవన, అని హోత చెప్పవలయును. పుగూరవోవత్, ఇడువత్, మనువత్ అని అధ్వర్యుడు చెప్పవలయును. ఇందువలన ఇతిగఋషిప్రవర ముగల క్షత్రియులు ఉన్నారని తెలియఁదగినది.

అథ యేషాం మన్తకృతో న స్యుస్స పురో హితప్రవరా స్తే ప్రవృణీరక్, అథయేషాం స్యుర పురోహిత ప్రవరాస్తే. ౭౦

టీ. అథ=అనంతరము, యేషాం=ఎవరికి, (ఏక్షత్రియుల కు), మన్తకృతః = మన్తసాక్షాత్కారము చేసిన ఋషులు, నన్యుః=ప్రవరులుగా లేరో, తే=వారు, సపురోహిత ప్రవరాః

పురోహితుని ప్రవరముగల వారై, ప్రస్థాచీరణ్ = పరింప వలయును. అథ=అనంతరము, ఏషాం=ఎవరికి, (ఏక్షత్రియులకు), స్యుః=(మంత్రిసాక్షాత్కారము కలిగిన ప్రవరములు) కలరో, తే=వారు, ఆపురోహితి ప్రవరాణ్ = తన ప్రవరములులే పరింప వలయును.

సపురోహితప్రవరాస్తేవన్యాయేన. 20

వ్యా. క్షత్రియాణాం విశేషః పురోహితి ప్రవరా ఏవ తే భవతు మర్హంతి న్యాయేన; సర్వేషాం పురోహితిస్య విద్యమానత్వాత్, త్తినః కర్తవీ అధికారాత్, పురోహితి ప్రధానా ఏవతే భవతు మర్హంతి.

టీ. న్యాయేన=విచారింపగా, తే=ఆ క్షత్రియులు, సపురోహితప్రవరాః ఏవ=పురోహితప్రవరముగలవారై (అందఱికిని పురోహితుఁడు ఉంచున్నాఁడు గనుకను, తన కర్తవ్యుక్క అధికారము పురోహితుని యందున్నది గనుకను, పురోహిత ప్రవరము చేతనే పరింపవలయును)

ఏకార్షేయా విశః వాత్సప్రీతి హోతా, వత్సప్రివదిత్యధ్వర్యుః. 21

టీ. విశః=వైశ్యులు, ఏకార్షేయాః=ఒక ఋషి ప్రవరముగల వారు. వాత్సప్రిఅనుఋషి ప్రవరము హోత చెప్పవలయును. వత్సప్రివత్ అని అధ్వర్యుఁడు చెప్పవలయును.

అధాసంప్రజ్ఞాతబంధు రాచార్యాముష్యాయణ మనుబ్రవీత. 23

టీ. అథ = అనంతరము, ఆసంప్రజ్ఞాతబంధుః = బాగుగఁ బడియఁబడని ఋషి ప్రవరముగల (బ్రాహ్మణుఁడు), ఆచార్యా ముప్యాయణం = ఆచార్యుని ప్రవరమును, అనుబ్రవీత = చెరుసగాఁ జెప్పవలయును. (క్షత్రియుని విషయములో పురోహితప్రవ రమును చెప్పవలయును).

అథాహ తాణ్డిన ఏకాక్షేయం సార్వవర్ణికం
 సమామనన్తి. మానవేతి హోతా, మనువది
 త్యధ్వర్యుః.' 2౪

టీ. అథ = అనంతరము, తాండ్రిః = తాండ్రి అను సామ శాఖ గల వారు, ఏకాక్షేయం = ఒక ఋషిగల ప్రవరమును, సార్వ వర్ణికం = అందఱు నరింపఁచినదని, సమామనన్తి = చెప్పవలయును. మానవి ఇతి = మానవి అని హోతా చెప్పవలయును, మనువత్ = మనువత్ అని. అధ్వర్యుః = అధ్వర్యుఁడు (చెప్పవల యునని) ఆహ = పలికెను.

ఆపస్తంబ్యప్రవరకాణ్డము సంపూర్ణము.

చెప్పఁఫురి: వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారి
 ఆదిశరస్వతీనిలయ ముద్రాక్షరశాలయందు

మొదటి తము — 1915.

